

ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

THEORY OF PEDAGOGICAL PROCESS

УДК 378.091.12-057.4:378.014.25:341.24

Ірина Регейло

ORCID iD 0000-0003-0512-2456

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
начальник науково-організаційного відділу,
Президія НАПН України,
вул. Січових Стрільців, 52 а, 04053 Київ, Україна,
240615@ukr.net

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (2010 – 2018 рр.): ПРІОРИТЕТНІ ОРІЄНТИРИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

На основі аналізу нормативних документів з'ясовано ціннісні принципи Болонського процесу і Європейського простору вищої освіти та інструменти, якими вони реалізуються в освітньому процесі. Встановлено перелік фундаментальних цінностей, які введено впродовж двадцятиріччя реформування вищої освіти в умовах ЄПВО з урахуванням національних законодавчих рамок. Висвітлено необхідність розроблення стратегії розвитку закладу вищої освіти, зокрема, визначення його місії, візії, мети тощо, де цінності є основним підґрунтям й орієнтиром не лише для закладу та суспільства загалом, але і викладацького персоналу. Доведено, що, науково-педагогічний працівник закладу вищої освіти зобов'язаний ідентифікувати себе з його цінностями, виступати їх носієм у такому середовищі і суспільстві та бути активним їх «ретранслятором».

Ключові слова: Болонський процес; викладацький персонал; Європейський простір вищої освіти; Європейський дослідницький простір; комюніке; науково-педагогічні працівники, фундаментальні цінності; ціннісні принципи.

<https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.717>

Вступ. Нині, коли Україна, з одного боку, знаходиться на етапі входження до Європейського Союзу, з іншого – у зоні турбулентності «гібридної війни», нового змісту набувають фундаментальні цінності – «свобода, демократія, рівність, повага до верховенства права, прав людини та гідності», що є основою ЄС (Strengthening European Identity through Education and Culture, 2017).

Ключову роль у їх імплементації відіграє освіта і, зокрема, вища та особистість викладача, про що йшлося в Зверненні Європейської комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів «Зміцнення європейської ідентичності через освіту та культуру» (Strengthening European Identity through Education and Culture, 2017), та детально описано в роботі (Регейло, 2018, с. 43–51). З огляду на це, у висновках Звернення наголошено

на необхідність підготовки Рекомендацій Ради ЄС про загальні цінності, що згідно з викликами сьогодення потребують перегляду та модифікації.

Активні дискусії щодо цінностей на всіх рівнях і ланках освіти у зарубіжному науковому та освітньому просторі розгорнулися ще на початку XXI століття. Саме тому привертають увагу дослідження, присвячені визначенню фундаментальних цінностей для стратегії розвитку університету, зокрема у Великій Британії (Treadwell, Ackroyd, O'Reilly, 2006), розробленню ціннісної моделі мотиваційних індикаторів, які впливають на кар'єрний розвиток майбутніх викладачів закладів вищої освіти (Watt, Richardson, 2007), значущості цінностей для розвитку в студентів особистого, емоційного, соціального, морального, духовного та інтелектуального складових (Lovat, 2010), висвітленню проблеми цінностей як освітніх концепцій щодо морального розвитку, критичного мислення тощо (Veugelers, 2000), відображення викладачем цінностей через його комунікативні навички на основі інтегрованого, педагогічного та дидактичного підходів (Veugelers, Vedder, 2003), а також важливим є врахування психологічної складової, зокрема, впливу інтелектуальної однорідності і неоднорідності членів команди на розвиток їх спільних цінностей (Adair, Hideg, Spence, 2013), регулювання поведінки окремих членів команди залежно від моральних цінностей (Pagliaro, Ellemers, Barreto, 2011). Все ж нині особливо значущим є представлення цінностей Європейського простору вищої освіти та їх реалізація в діяльності викладацького персоналу.

Мета статті – визначити фундаментальні цінності Європейського простору вищої освіти в 2010–2018 рр. на основі вивчення його нормативних документів з проблеми модернізації вищої освіти та встановити ціннісні орієнтири для діяльності науково-педагогічних працівників.

Здійснюючи аналіз ціннісних принципів Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), що детермінують діяльність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, відліком у нашому дослідженні є закон «базисної організації компетентностей» (Луговий, Слюсаренко, Таланова, 2018). Відповідно до цього закону ціннісно-орієнтаційні компетентності особистості, що є одними з п'яти видів компетентностей,

визначаються як «діяльнісні здатності особи на основі системи її пріоритетних принципів і предметів діяльності» (Луговий, Слюсаренко, Таланова, 2018, с. 10). Саме в площині дихотомії «цінності-принципи» (відповідальність, толерантність, різноманітність, добросовісність тощо) і «цінності-предмети» (знання, освіта, викладання тощо) (Луговий, Слюсаренко, Таланова, 2018, с. 7) розглянемо ціннісні орієнтири ЄПВО, що віддзеркалюються на викладацький персонал зокрема.

Створення ЄПВО та його фундаментальні цінності. Насамперед варто наголосити, що цінності ЄПВО ґрунтуються на фундаментальних цінностях Болонського процесу, започаткованих Великою Хартією університетів (1988 р.) (The Magna Charta of the European Universities, 1988) і Сорбонською декларацією (1998 р.) (Sorbonne Joint Declaration, 1998), про що розгорнуто представлено в роботі (Регейло, 2018). Зокрема, фундаментальними цінностями визнано академічну свободу, інституційну автономію, нероздільність викладацької та дослідницької діяльності, збереження традицій європейського гуманізму (Спільна декларація міністрів освіти Європи, 1999). З моменту створення та розвитку Болонського процесу упродовж 1999–2009 рр. перелік цінностей істотно розширено та зокрема, введено: студентоцентроване навчання, якість та інноваційність вищої освіти, державну відповідальність за вищу освіту, соціальну справедливість, навчання впродовж життя тощо (Регейло, 2018). Підсумкові результати за перше десятиріччя реформування вищої освіти в країнах – учасницях Болонського процесу та пріоритетні принципи відображено в Комюніке «Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті» на Конференції європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту, у м. Льовені та м. Лювен-ля-Ньов, 28–29 квітня 2009 р. (Leuven and Louvain-la-Neuve Communiqué, 2009).

Вирішальним етапом на шляху досягнення узгоджених цілей стало ухвалення 12 березня 2010 р. Будапештсько-Віденської Декларації про створення Європейського простору вищої освіти (Budapest-Vienna Declaration, 2010). Фундаментальними цінностями ЄПВО проголошено довіру, співпрацю і повагу до розмаїтості культур, мов і систем вищої освіти, академічну свободу, автономію та відповідальність закладів вищої освіти за умови

плідної «співпраці між державними установами, закладами вищої освіти, студентами і викладачами, разом з роботодавцями, агенціями із забезпечення якості вищої освіти, міжнародними організаціями і європейськими установами» (Будапештсько-Віденська декларація, 2010, с. 1–2; Калашнікова, 2014, с. 14). Провідними напрямками визначено реформу ступенів і навчальних програм, забезпечення якості, визнання кваліфікацій, мобільність, соціальний вимір.

Виключно важливим для нашого дослідження є те, що ключову роль в імплементації ЄПВО відведено академічній спільноті – керівникам закладів, викладачам, дослідникам, адміністративному персоналу та студентам (Будапештсько-Віденська декларація, 2010, с. 2; Калашнікова, 2014, с. 14). Їхня діяльність має бути спрямована на забезпечення студентоцентрованого навчання та співпрацю викладачів і дослідників на європейському, національному та інституційному рівнях.

Ухвалення Європейського простору вищої освіти в нормативно-правовому полі Болонського процесу є істотним кроком у напрямі утвердження його фундаментальних цінностей та обов'язковою вимогою для стратегії розвитку закладу вищої освіти, а саме, визначення його місії, візії, мети та ін., що зумовлює систему ціннісних координат у суспільстві загалом і викладацького персоналу зокрема.

Виклики для ЄПВО та шляхи їх подолання. Утім перед стрімким розвитком ЄПВО постали і непрогнозовані труднощі, викликані тим, що на Болонський процес як одну із складових глобалізації, мають вплив багато чинників і, особливо гостро – фінансово-економічна криза, що сколихнула міжнародний простір з її непередбачуваними «результатами». Про це йшлося на Конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту у 47 країнах ЄПВО, у Бухаресті 26–27 квітня 2012 р. та у прийнятому Бухарестському комюніке «Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти» (Bucharest Communiqué, 2012). Передбачалося, що саме об'єднання країн-учасниць Болонського процесу на основі європейських фундаментальних цінностей стане запорукою подолання економічної кризи. До таких індикаторів консолідації ЄПВО віднесено три провідні цілі (цінності-принципи) (Калашнікова, 2014, с. 15): «забезпечення

якісної вищої освіти для всіх, покращення здатності випускників до працевлаштування та посилення мобільності як засобів кращого навчання».

Головними інструментами реалізації ціннісного пріоритету щодо «забезпечення якісної вищої освіти для всіх» визнано розширення загального доступу до неї, насамперед на національному рівні; розвиток соціального виміру; сприяння студентоцентрованому навчання; провадження навчання і дослідження на основі критичного мислення; важливість побудови довіри та посилення привабливості пропозицій ЄПВО; сприяння діяльності агентства із забезпечення якості та проведення ними зовнішнього оцінювання, а також відповідальність держави за вищу освіту з питань її фінансування та врядування (Калашнікова, 2014, с. 15).

Друга провідна ціль щодо покращення здатності до працевлаштування для задоволення потреб Європи реалізується шляхом ціннісного переосмислення інтеграції наскрізних, мультидисциплінарних та інноваційних навичок і компетентностей із сучасними спеціальними професійними знаннями, що сприятиме кар'єрному зростанню; покращення співпраці між роботодавцями, студентами та закладами вищої освіти; здійснення навчання впродовж життя; зміцнення зв'язків між дослідженнями, викладанням і навчанням на всіх рівнях і насамперед на третьому циклі, який наближує і поєднує Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір; використання результатів навчання, які є ключовими у ECTS, а також розроблення рамок кваліфікацій, що є суттєвим для визнання академічних і професійних цілей (Калашнікова, 2014, с. 15–16).

Посилення мобільності для кращого навчання як третій ціннісний принцип ґрунтується на таких орієнтирах (Калашнікова, 2014, с. 16–17): навчальна мобільність, що сприятиме працевлаштуванню студентів та розширення міжнародного співробітництва; забезпечення рівного доступу та можливостей мобільності; чесне академічне і професійне визнання, у тому числі визнання неформального та інформального навчання; збалансована мобільність у системі ЄПВО; усунення перешкод до співпраці і мобільності, що притаманні національному контексту; міжнародна відкритість на основі дослідження глобального розуміння цілей та принципів ЄПВО.

На нашу думку, втілення наведених вище покрових основних ціннісних принципів не тільки консолідує країни-учасниці Болонського процесу, а й забезпечить впровадження стратегії ЄПВО в глобальному вимірі.

Модернізація цілей ЄПВО. Утім складні проблеми економічної та соціальної кризи, демографічні зміни, міграція та безробіття, а також необхідність розгортання більш широкої співпраці в межах ЄПВО та з іншими регіонами світу зумовили стратегічний перегляд і оновлення візії та цілей ЄПВО, що було основною метою зустрічі міністрів європейських країн, відповідальних за вищу освіту, в м. Єревані 14–15 травня 2015 р. і відображено у відповідному Комюніке (Yerevan Communiqué, 2015). По-перше, міністри країн-учасниць Болонського процесу підтвердили неухильне провадження його базових цінностей: державної відповідальності за систему вищої освіти, академічної свободи, інституційної автономії закладів вищої освіти, дотримання академічної доброчесності (Заява з зустрічі в Єревані, 2015).

По-друге, пріоритетами оновленої візії ЄПВО до 2020 р. визначено такі (Заява з зустрічі в Єревані, 2015, с. 2): імплементація спільних цілей для *забезпечення довіри* до систем вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, що гарантуватиме визнання кваліфікацій та мобільність студентів у межах ЄПВО; створення за допомогою вищої освіти *інклюзивного суспільства*, що ґрунтується на демократичних цінностях і правах людини; здобуття через освіту компетентностей і навичок, необхідних для європейського громадянства, інновацій та працевлаштування; захист прав студентів і викладацького персоналу на *академічну свободу та самоврядування* закладами вищої освіти; підтримка зусиль закладів вищої освіти щодо *пропагування міжкультурного розуміння*, критичного мислення, політичної та релігійної толерантності, гендерної рівності, демократичних та громадянських цінностей, з метою зміцнення європейського та світового громадянства та закладення основ інклюзивного суспільства; *посилення співпраці* між Європейським простором вищої освіти та Європейським дослідницьким простором.

По-третє, до виключно важливих цілей віднесено (Заява з зустрічі в Єревані, 2015, с. 2–3): *підвищення якості навчання та викладання*, що є «головною місією» ЄВПО і спрямовано на студентоцентроване навчання,

зміцнення взаємозв'язків між викладанням, навчанням та дослідженнями, поліпшення компетентностей викладацького персоналу тощо; *сприяння працевлаштуванню випускників упродовж життя* шляхом забезпечення їм здобуття відповідних компетентностей, посилення співпраці з роботодавцями, міжнародної мобільності тощо; *забезпечення інклюзивної системи освіти*, з урахуванням різноманіття представлення студентської спільноти, розвитку соціального виміру вищої освіти, забезпечення рівного доступу для різних категорій студентів тощо; *імплементацію узгоджених структурних реформ*, що є передумовою для інтеграції ЄВПО та успіху в довгостроковій перспективі, і віддзеркалюється через єдину кредитно-трансферну систему, спільні принципи і стандарти забезпечення якості освіти, програми мобільності, а також програми подвійних дипломів.

У цілому в Єреванському Комюніке розгорнуто представлено ціннісні орієнтири – підтвердження і подальше співробітництво у галузі розвитку вищої освіти та прагнення академічної спільноти, закладів вищої освіти, роботодавців, органів державної влади та ін. до захисту прав людини, демократії та верховенства закону. Така посилена увага до проблеми цінностей обґрунтовується тим, що це питання було предметом особливо ретельного вивчення та обговорення на засіданнях правління Групи супроводу Болонського процесу (Bologna Follow-up Group (BFUG)), яка лише впродовж 2017 р. двічі проводила зустрічі з цією метою (Fundamental Values of the Bologna Process, 2017; Fundamental Values of the ENEA, 2017). Насамперед для BFUG у 2016 р. підготовлено документ щодо розгляду фундаментальних цінностей, до яких ключовими введено академічну свободу й інституційну автономію та пов'язано їх з іншими основними цінностями вищої освіти, а саме: доброчесність, демократія, права людини, оцінка якості та інклюзивність з урахуванням національних законодавчих рамок (Fundamental Values of the Bologna Process, 2017). Було прийнято рішення про розроблення відповідних показників щодо цінностей та їх включення до звіту країн-учасниць Болонського процесу. З огляду на це, в Єреванському комюніке акцентується на значущості цінностей як фундаментальних засад Болонського процесу: відповідальність за вищу освіту, академічна свобода, інституційна автономія та академічна доброчесність (Yerevan Communiqué, 2015).

На наступному засіданні BFUG, яке відбулося 2 листопада 2017 р., проаналізовано виконання зобов'язань міністрів країн-учасниць Болонського процесу, відповідальних за вищу освіту, щодо імплементації задекларованих у всіх попередніх комюніке фундаментальних цінностей (Fundamental Values of the ENEA, 2017). Зокрема, у Празькому комюніке (2001) наголошувалося на важливості студентського самоврядування та соціального виміру (Prague Communiqué, 2001; Fundamental Values of the ENEA, 2017). У Берлінському комюніке (2003 р.) зверталася увага на необхідності активної участі студентської спільноти в Болонському процесі (Berlin Communiqué, 2003; Fundamental Values of the ENEA, 2017). Відповідно до Бергенського комюніке (2005 р.) такі індикатори як академічна свобода, інституційна автономія та участь студентів були включені до критеріїв вступу країн до Болонського процесу (Bergen Communiqué, 2005; Fundamental Values of the ENEA, 2017). У Лондонському комюніке (2007) міністри взяли на себе зобов'язання розвивати ЄПВО на основі інституційної автономії, академічної свободи, рівних можливостей та демократичних принципів, які сприятимуть мобільності, підвищенню рівня працевлаштування та зміцненню європейської привабливості та конкурентоспроможності (London Communiqué, 2007; Fundamental Values of the ENEA, 2017). Рішення міністрів про імплементацію академічної свободи та інституційної автономії на практиці відображено в Левенському комюніке (2009 р.) (Leuven and Louvain-la-Neuve Communiqué, 2009; Fundamental Values of the ENEA, 2017). У Бухарестському комюніке (2012) міністри ухвалили рішення про необхідність залучення студентів та викладацького персоналу до управління навчальними процесами (Bucharest Communiqué, 2012; Fundamental Values of the ENEA, 2017). Всебічно представлено ціннісні пріоритети в Єреванському комюніке: міністри погодилися підтримати зусилля закладів вищої освіти, спрямованих на «зміцнення міжкультурного розуміння, критичного мислення, політичної та релігійної терпимості, гендерної рівності і демократичних та громадянських цінностей з метою зміцнення європейського та світового громадянства, а також закласти основи для інклюзивного суспільства» (Yerevan Communiqué, 2015; Fundamental Values of the ENEA, 2017). Членами BFUG прийнято рішення, що цінності, які обговорюються на конференціях

міністрів, зокрема, академічна свобода, інституційна автономія та залучення студентів і викладацького персоналу до врядування, мають набувати великого поширення разом з іншими основними цінностями вищої освіти з урахуванням національних законодавчих рамок.

Саме тому фундаментальні цінності та відповідні інструменти їх імплементації були одними з важливих питань, які обговорювалися на Конференції міністрів освіти країн Болонського процесу, що відбулася 24–25 травня 2018 р. у м. Парижі (Paris Communiqué, 2018). Підкреслюється, що ціннісними пріоритетами ЄПВО, які передбачено розповсюджувати і забезпечувати їх дотримання, є «академічна свобода і добросовісність, інституційна автономія, участь студентів і працівників у врядуванні вищої освіти та громадянська відповідальність вищої освіти за вищу освіту» (Паризьке комюніке, 2018, с. 1). Прийнято зобов'язання про сприяння розвитку політиці, яку провадять заклади вищої освіти щодо виконання ними соціальної відповідальності, забезпечення «більш згуртованого та інклюзивного суспільства через покращення міжкультурного розуміння, громадянської участі та етичної свідомості, а також... справедливого доступу до вищої освіти» (Паризьке комюніке, 2018, с. 2).

З-поміж відповідних досягнень у реалізації Болонського процесу щодо розвитку довіри та покращення мобільності студентів і випускників у межах ЄПВО вказано забезпечення якості та визнання кваліфікацій і періодів їх навчання. Утім, для більш повного їх розгортання передбачається запровадження діяльності тематичних експертних груп на засадах «солідарності, співпраці та взаємного навчання» із використанням структурованого підходу за принципом «рівний рівному» (Паризьке комюніке, 2018, с. 4).

Виключно важливими складовими структурних реформ Болонського процесу, про що зазначалося в Комюніке, є відповідність навчання й викладання, що зорієнтовані на «студентоцентроване навчання та відкритої освіти в контексті навчання впродовж життя» (Паризьке комюніке, 2018, с. 6). Істотну роль у здобутті студентами якісної освіти відіграє викладання, що ґрунтується на оригінальних дослідженнях і високій якості викладання. Новим кроком у такій синергії постає «співпраця в практиках інноваційного навчання і

викладання» та розвиток «нових й інклюзивних підходів до постійного їх вдосконалення» (Паризьке комюніке, 2018, с. 5). Саме взаємодія навчання, досліджень та інновацій, а також поєднання академічного навчання та навчання на робочому місці надасть змогу студентам розвивати критичний і творчий образ мислення та приймати інноваційні рішення, що передусім відображаються в несприятливих умовах (Паризьке комюніке, 2018, с. 5).

Особливу роль у суспільстві в цілому і у вищій освіті зокрема відіграє використання цифрових технологій. Підготовка студентів і діяльність викладачів для роботи у цифровому середовищі, на думку міністрів країн – учасниць Болонського процесу, має бути забезпечена закладами вищої освіти так, щоб «покращити навчання впродовж життя та гнучке навчання, розвивати цифрові навички та компетентності, удосконалювати аналіз даних, освітні дослідження і прогнозування, та усунути регуляторні перешкоди щодо надання відкритої та цифрової освіти» (Паризьке комюніке, 2018, с. 7).

У період до 2020 р. ключовими напрямками в розвитку ЄПВО визначено посилення між-дисциплінарного і транскордонного співробітництва, розширення використання інклюзивного та інноваційного підходів до навчання і викладання, інтегрованого транснаціонального співробітництва у вищій освіті, дослідженнях та інноваціях (Паризьке комюніке, 2018, с. 7). Значущим залишається провадження соціального виміру вищої освіти та виконання зобов'язання щодо репрезентації студентами населення європейських країн у всій його різноманітності та покращення «доступу до вищої освіти для недостатньо представлених і вразливих груп» (Паризьке комюніке, 2018, с. 8).

Глобалізованість сучасних освітніх систем активізує ще один напрям – формування синергії між Європейським простором вищої освіти та Європейським дослідницьким простором і започаткування співпраці з Комітетом у справах Європейського дослідницького простору та інновацій (Паризьке комюніке, 2018, с. 8).

Отже, ураховуючи швидкі темпи змін у суспільствах, які характеризують глобалізований світ, Паризьке комюніке засвідчило зростання вимог до основних цілей Болонського процесу та збільшення інструментарію для поширення і реалізації фундаментальних цінностей вищої освіти з-поміж країн – учасниць і загальноєвропейських організацій.

У площині нашого дослідження також заслуговує на увагу заява Європейської асоціації університетів «Болонський процес переходить у третю декаду: покращення досягнень і реакція на умови, що змінюються», яка була оприлюднена напередодні, розглянута в ході роботи зазначеної вище Конференції міністрів у Парижі (2018 р.) та врахована в Паризькому комюніке (The Bologna Process looks towards its third decade, 2018). Насамперед у заяві наголошується на ролі Болонського процесу, його досягненнях та успіхах, що сприяли виробленню спільної загальноєвропейської політики в системах освіти, реагування на виклики XXI століття, а також подано рекомендації щодо подальшого розвитку ЄПВО та Болонського процесу. Зокрема, однією з таких пропозицій зазначено необхідність розгляду університетських цінностей: автономії, академічної свободи, участі студентів та працівників, а також розвиток громадянських цінностей (The Bologna Process looks towards its third decade, 2018, с. 2). Посилення уваги до проблеми цінностей з боку Європейської асоціації університетів зумовлено тим, що «без університетських і громадянських цінностей у системах освіти ні європейська вища освіта, ні її суспільства не будуть успішними в майбутньому» (The Bologna Process looks towards its third decade, 2018, с. 2). Європейська асоціація університетів вважає також за необхідне активізувати розвиток соціального виміру та навчання впродовж життя, зокрема, соціальної інтеграції та справедливості, з огляду на те, що помітних кроків у цьому напрямі не було зроблено.

Проблема цінностей була ключовою у виступі на Паризькій конференції (2018 р.) президента Великої Хартії університетів S. Noorda (2018). На думку вченого, особливо важливим є розроблення більш системного підходу до оцінювання академічних (університетських) цінностей у країнах-учасницях та його регулярного проведення, що має вирішальне значення для ЄПВО, оскільки цінності є основою Болонського процесу.

Головним висновком Паризької конференції визначено те, що з-поміж багатьох тенденцій, які віддзеркалювалися упродовж двадцятиліття Болонського процесу, відбулося переосмислення ролі вищої освіти, як засобу для посилення демократії та громадянського суспільства (Gaebel & Zhang, 2018). Саме завдяки успішному проведенню Болонських реформ у країнах – учасницях здебільшого подолано відмінності в

системах вищої освіти, політичні і соціально-економічні розбіжності, зменшено рівень напруженості та підвищено взаєморозуміння і досягнуто більшої соціальної справедливості. Все ж актуальними залишаються академічна свобода, інституційна автономія і цінності, вдосконалення яких вимагають як європейські суспільства в цілому, так і заклади вищої освіти зокрема (Gaebel & Zhang, 2018, p. 79).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Актуальність проблеми цінностей відповідно до запитів у суспільстві, швидкі темпи трансформаційних змін, які притаманні для глобалізованого світу, упродовж двадцятиліття функціонування Болонського процесу зумовили розширення системи координат його ціннісного простору та збільшення інструментарію для утвердження і реалізації фундаментальних цінностей вищої освіти з-поміж країн – учасниць ЄПВО і загальноєвропейських організацій. Упродовж усього розвитку Болонського процесу та ЄПВО до переліку фундаментальних цінностей (академічна свобода, інституційна автономія, нероздільність викладацької та дослідницької діяльності, збереження традицій європейського гуманізму) уведено: державну відповідальність за систему вищої освіти, участь студентів і викладацького персоналу у врядуванні, дотримання академічної доброчесності, демо-

кратії, прав людини, оцінювання якості вищої освіти, мобільність, інклюзивність тощо з урахуванням національних законодавчих рамок.

Важливим кроком на шляху утвердження фундаментальних цінностей є утворення Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору, а також їхня консолідація в майбутньому. Створення ЄПВО та ЄДП у системі Болонського процесу зумовило розроблення стратегії розвитку закладу вищої освіти, зокрема, визначення його місії, візії, мети тощо, де цінності є основним підґрунтям й орієнтиром не лише для закладу та суспільства загалом, але і викладацького персоналу насамперед. Саме викладач, який працює в університеті, зобов'язаний ідентифікувати себе з його цінностями, виступати їх носієм у студентському середовищі і суспільстві та бути активним «ретранслятором». Імплементация основних ціннісних принципів вищої освіти не тільки консолідує країни-учасниці Болонського процесу, а й забезпечує впровадження стратегій ЄПВО та ЄДП в глобальному вимірі та їх поширення у світі.

Перспективним у подальших розвідках є дослідження в площині цінності – компетентності викладацького персоналу та їх співвіднесення.

Література

- Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті. Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти, Льовен та Льовен-ля-Ньов, 28–29 квітня 2009 року. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique\(2009\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique(2009).pdf) (дата звернення: 25.09.2018).
- Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration\(2010\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration(2010).pdf) (дата звернення: 25.09.2018).
- Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Болонья, 19 червня 1999 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525 (дата звернення: 25.09.2018).
- Заява з зустрічі в Єревані. URL: http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/24/yerevanske_komyunike_2015.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Калашнікова С. Болонський процес: основні дати, документи, напрями розвитку та виклики. *Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні*: монографія / за заг. ред. В. Лугового, С. Калашнікової. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. С. 6–24.
- Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. Ціннісно-орієнтаційні компетентності як невід'ємна складова кваліфікацій. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. 2018. № 1 (98). С. 5–19.
- Паризьке комюніке, Париж, 25 травня 2018 р. URL: <http://erasmusplus.org.ua/search/158-materialy-here-team/1904-dokumenty-yevropeiskoho-prostoru-vyshchoi-osvity-yepvo.html> (дата звернення: 25.09.2018).
- Регейло І. Ю. Ціннісні орієнтири Болонського процесу (1988–2009 рр.): нормативно-правовий аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2018. № 3–4. С. 43–51.

- Adair W., Hideg I., Spence J. The Culturally Intelligent Team: The Impact of Team Cultural Intelligence and Cultural Heterogeneity on Team Shared Values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2013. № 44 (6). P. 941–962. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022022113492894>.
- Bergen Communiqué. The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19–20 May 2005. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2005_Bergen/52/0/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Berlin Communiqué. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. Realising the European Higher Education Area. URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2013/03/BerlinCommuniqué1.pdf> (дата звернення: 25.09.2018).
- Bucharest Communiqué. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. Final Version. URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2013/03/Bucharest-Communiqué-20121.pdf> (дата звернення: 25.09.2018).
- Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area. March 12, 2010. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2010_Budapest_Vienna/64/0/Budapest-Vienna_Declaration_598640.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Fundamental Values of the Bologna Process. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/20170524-25-Gozo/73/4/BFUG_MT_NO_54_6_FundamentalValues_762734.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Fundamental Values of the EHEA. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/20171109-10-Tartu/79/1/BFUG_EE_RU_56_11FV_BackgroundPaperTartu_839791.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Gaebel M., Zhang Th. Trends 2018. Learning and teaching in the European Higher Education Area. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/trends-2018-learning-and-teaching-in-the-european-higher-education-area.pdf> (дата звернення: 25.09.2018).
- Leuven and Louvain-la-Neuve Communiqué. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009. URL: https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_2009_Leuven-Communiqué.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- London Communiqué. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. 18 May 2007. URL: https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_2007_London-Communiqué.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Lovat T. The New Values Education: A Pedagogical Imperative for Student Wellbeing. *International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing* / Eds. T. Lovat, R. Toomey, N. Clement. Dordrecht: Springer, 2010. P. 3–18. DOI: https://doi.org/10.1007/978-90-481-8675-4_1.
- Noorda S. Regular assessment of academic values is crucial to EHEA. URL: http://www.magna-charta.org/resources/files/noorda-speech-paris-2018/at_download/file/NoordaEHEA_2018_May_25.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Pagliaro S., Ellemers N., Barreto M. Sharing moral values: anticipated ingroup respect as a determinant of adherence to morality-based (but not competence-based) group norms. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2011. № 37 (8). P. 1117–1129. DOI: <https://doi.org/10.1177/0146167211406906>.
- Paris Communiqué. Paris, May 25th 2018. URL: <http://www.ehea2018.paris/Data/ElFinder/s2/Communiqué/EHEAParis2018-Communiqué-final.pdf> (дата звернення: 25.09.2018).
- Prague Communiqué. Towards the European Higher Education Area. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2001_Prague/44/2/2001_Prague_Communique_English_553442.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Sorbonne Joint Declaration. Joint declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system. URL: http://www.mab.hu/web/doc/kulfold/Sorbonne_declaration.pdf (дата звернення: 25.09.2018).
- Strengthening European Identity through Education and Culture. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, 17 November 2017. Strasbourg, 14.11.2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0673&from=EN> (дата звернення: 25.09.2018).
- The Bologna Process looks towards its third decade: Enhancing achievements and responding to a changing context. May 2018. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/the-bologna-process-looks-towards-its-third-decade.pdf> (дата звернення: 25.09.2018).

- The Magna Charta of the European Universities. URL: <http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/> (дата звернення: 25.09.2018).
- Treadwell P., Ackroyd P., O'Reilly A. Value Based Leadership and Management – Creation, Permeation and Visibility: A Critical Analysis of Value Development in a Leading New UK University. 2006. URL: <https://www.oecd.org/site/imhe2006bis/37245010.pdf> (дата звернення: 25.09.2018).
- Veugelers W. Different Ways of Teaching Values. *Educational Review*. 2000. № 52 (1). P. 37–46. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131910097397>.
- Veugelers W., Vedder P. Values in teaching. *Teachers and Teaching: theory and practice*. 2003. № 9 (4). P. 377–389. DOI: <https://doi.org/10.1080/1354060032000097262>.
- Watt H., Richardson P. Motivational Factors Influencing Teaching as a Career Choice: Development and Validation of the FIT-Choice Scale. *The Journal of Experimental Education*. 2007. № 75 (3). P. 167–202. DOI: <https://doi.org/10.3200/JEXE.75.3.167-202>.
- Yerevan Communiqué. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2015_Yerevan/70/7/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf (дата звернення: 25.09.2018).

References

- Bolonskyi protses u period do 2020 roku – Yevropeyskyi prostir vyshchoi osvity u novomu desiatylitti. Komiunike konferentsii yevropeyskykh ministriv vyshchoi osvity, Leuven ta Louvain-la-Neuve, 28–29 kvitnia 2009 roku [The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009]*. (2009). Retrieved from [http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique\(2009\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique(2009).pdf) (ukr).
- Budapeshtsko-Videnska deklaratsiia pro stvorennia Yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity [Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area]*. (2010). Retrieved from [http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration\(2010\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration(2010).pdf) (ukr).
- Spilna deklaratsiia ministriv osvity Yevropy «Yevropeyskyi prostir u sferi vyshchoi osvity». Bologna, 19 chervnia 1999 roku [Joint declaration of the European Ministers of Education «The Bologna Declaration of 19 June 1999»]*. (1999). Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525 (ukr).
- Zaiava z zustrichi v Yerevani [Statement of the meeting in Yerevan]*. (2015). Retrieved from http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/24/yerevanske_komyunike_2015.pdf (ukr).
- Kalashnikova, S. (2014). Bolonskyi protses: osnovni daty, dokumenty, napriamy rozvytku ta vyklyky [Bologna process: basic dates, documents, directions of development and challenges]. In V. Lugovyi, S. Kalashnikova (Eds.), *Pravovi zasady realizatsii Bolonskoho protsesu v Ukraini*. Kyiv, Ukraine: DP «NVTs «Priorytety» (pp. 6–24) (ukr).
- Lugovyi, V. I., Sliusarenko, O. M., & Talanova, Zh. V. (2018). Tsinnisno-oriientsatsiini kompetentnosti yak nevid'iemna skladova kvalifikatsii [Value and orientation competences as an integral part of qualifications]. *Pedahohika i psykhohohiia. Visnyk NAPN Ukrainy*, 1 (98), 519 (ukr).
- Paryzke komiunike, Paris, 25 travnia 2018 r. [Paris Communiqué, Paris, May 25th 2018]* (2018). Retrieved from <http://erasmusplus.org.ua/search/158-materialy-here-team/1904-dokumenty-yevropeiskoho-prostoru-vyshchoi-osvity-yepvo.html> (ukr).
- Reheilo, I. (2018). Value Orientations of the Bologna Process (1988–2009): Regulatory Aspect. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 3–4, 43–51 (ukr).
- Adair, W., Hideg, I., & Spence, J. (2013). The Culturally Intelligent Team: The Impact of Team Cultural Intelligence and Cultural Heterogeneity on Team Shared Values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44 (6), 941–962. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022022113492894> (eng).
- Bergen Communiqué. The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19–20 May 2005* (2005). Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2005_Bergen/52/0/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf (eng).
- Berlin Communiqué. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. Realising the European Higher Education Area* (2003). Retrieved from <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2013/03/BerlinCommunique1.pdf> (eng).
- Bucharest Communiqué. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. Final Version* (2012). Retrieved from <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2013/03/Bucharest-Communique-20121.pdf> (eng).
- Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area. March 12, 2010* (2010). Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2010_Budapest_Vienna/64/0/Budapest-Vienna_Declaration_598640.pdf (eng).

- Fundamental Values of the Bologna Process* (2017). Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/20170524-25-Gozo/73/4/BFUG_MT_NO_54_6_FundamentalValues_762734.pdf (eng).
- Fundamental Values of the EHEA* (2017). Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/20171109-10-Tartu/79/1/BFUG_EE_RU_56_11FV_BackgroundPaperTartu_839791.pdf (eng).
- Gaebel, M., & Zhang, Th. (2018). *Trends 2018. Learning and teaching in the European Higher Education Area*. Retrieved from <https://eua.eu/downloads/publications/trends-2018-learning-and-teaching-in-the-european-higher-education-area.pdf> (eng).
- Leuven and Louvain-la-Neuve Communiqué. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009* (2009). Retrieved from https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_2009_Leuven-Communique.pdf (eng).
- London Communiqué. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. 18 May 2007* (2007). Retrieved from https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_2007_London-Communique.pdf (eng).
- Lovat, T. (2010). The New Values Education: A Pedagogical Imperative for Student Wellbeing. *International Research Handbook on Values Education And Student Wellbeing*, 3–18. DOI: https://doi.org/10.1007/978-90-481-8675-4_1 (eng).
- Noorda, S. (2018). *Regular assessment of academic values is crucial to EHEA*. Retrieved from http://www.magna-charta.org/resources/files/noorda-speech-paris-2018/at_download/file/NoordaEHEA_2018_May_25.pdf (eng).
- Paris Communiqué. Paris, May 25th 2018* (2018). Retrieved from <http://www.ehea2018.paris/Data/ElFinder/s2/Communique/EHEAParis2018-Communique-final.pdf> (eng).
- Pagliaro, S., Ellemers, N., & Barreto, M. (2011). Sharing Moral Values: Anticipated Ingroup Respect as a Determinant of Adherence to Morality-Based (but not Competence-Based) Group Norms. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37 (8), 1117–1129. DOI: <https://doi.org/10.1177/0146167211406906> (eng).
- Prague Communiqué. Towards the European Higher Education Area. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001* (2001). Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2001_Prague/44/2/2001_Prague_Communique_English_553442.pdf (eng).
- Sorbonne Joint Declaration. Joint declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system* (1998). Retrieved from http://www.mab.hu/web/doc/kulfold/Sorbonne_declaration.pdf (eng).
- Strengthening European Identity through Education and Culture. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, 17 November 2017. Strasbourg, 14.11.2017.* (2017). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0673&from=EN> (eng).
- The Bologna Process looks towards its third decade: Enhancing achievements and responding to a changing context. May 2018* (2018). Retrieved from <https://eua.eu/downloads/publications/the-bologna-process-looks-towards-its-third-decade.pdf> (eng).
- The Magna Charta of the European Universities* (1988). Retrieved from <http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/> (eng).
- Treadwell, P., Ackroyd, P., & O'Reilly, A. (2006). *Value Based Leadership and Management – Creation, Permeation and Visibility: A Critical Analysis of Value Development in a Leading New UK University*. Retrieved from <https://www.oecd.org/site/imhe2006bis/37245010.pdf> (eng).
- Veugelers, W. (2000). Different Ways of Teaching Values. *Educational Review*, 52 (1), 37–46. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131910097397> (eng).
- Veugelers, W., & Vedder, P. (2003). Values in teaching. *Teachers and Teaching*, 9 (4), 377–389. DOI: <https://doi.org/10.1080/1354060032000097262> (eng).
- Watt, H., & Richardson, P. (2007). Motivational Factors Influencing Teaching as a Career Choice: Development and Validation of the FIT-Choice Scale. *The Journal of Experimental Education*, 75 (3), 167–202. DOI: <https://doi.org/10.3200/JEXE.75.3.167-202> (eng).
- Yerevan Communiqué* (2015). Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2015_Yerevan/70/7/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf (eng).

ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ ЕВРОПЕЙСКОГО ПРОСТРАНСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ (2010-2018 гг.): ПРИОРИТЕТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ

Регейло Ирина, доктор педагогических наук, старший научный сотрудник,
начальник научно-организационного отдела, Президиум НАПН Украины,
ул. Сечевых Стрельцов, 52 а, 04053 Киев, Украина, 240615@ukr.net

На основе анализа нормативных документов установлены ценностные принципы Болонского процесса, Европейского пространства высшего образования и инструменты, которыми они реализуются в образовательном процессе. Установлен перечень фундаментальных ценностей, которые введены на протяжении двадцатилетия реформирования высшего образования с учетом национальных законодательных рамок. Освещена необходимость разработки стратегии развития учреждения высшего образования, в частности, определение его миссии, визии, цели и т.д., где ценности являются основным фундаментом и ориентиром не только для заведения и общества в целом, но и преподавательского персонала. Доказано, что научно-педагогический работник учреждения высшего образования обязан идентифицировать себя с его ценностями, выступать их носителем в такой среде и обществе и быть активным их «ретранслятором».

Ключевые слова: Болонский процесс; преподавательский персонал; Европейское пространство высшего образования; Европейское исследовательское пространство; коммюнике; научно-педагогические работники; фундаментальные ценности; ценностные принципы.

FUNDAMENTAL VALUES OF THE EUROPEAN HIGHER EDUCATION AREA (2010-2018): PRIORITY ORIENTATIONS OF THE ACADEMIC STAFF ACTIVITIES

Iryna Reheilo, Doctor of Science (Pedagogy), Senior Researcher, Head of the Scientific and Organizational Department, Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 52 a Sichovykh Striltsiv Str., 04053 Kyiv, Ukraine, 240615@ukr.net

The article enlightens that the rapid pace of transformational changes, which are inherent in a globalized world, during the twenty years of the Bologna process launching led to the expansion of its value space coordinate system and increase in the tools of fundamental values of higher education approval and implementation among the participating countries and European organizations. It is grounded that during the Bologna process and EHEA development to the list of fundamental values (academic freedom, institutional autonomy, indivisibility of teaching and research, preservation of the European humanism traditions) were added: state responsibility for higher education system, involvement of students and academic staff in the governance of higher education, following the academic integrity, democracy, human rights, higher education quality assessment, mobility, inclusiveness, etc. taking into account the national legislative frameworks.

It is presented that an important step towards strengthening fundamental values is the establishment of the European Higher Education Area and European Research Area, as well as their consolidation in the near future. The EHEA and ERA creation in the Bologna process system led to the development of the higher education institution's development strategy, in particular defining its mission, vision, aim, etc., where values are the main basis and guide for institution and society in general and also for academic staff. The university's academic staff are obliged to identify themselves with the institution's values, be their carriers in the students' environment and society, be active their «transmitters». The main value principles implementation in higher education not only consolidates the Bologna process participating countries, but also ensures the implementation of the EHEA and ERA strategies globally and their distribution in the world.

Key words: academic staff; Bologna process; communique; European Higher Education Area; European Research Area; fundamental values; value principles.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2018

Прийнято до друку 29.11.2018